

BAŠKA

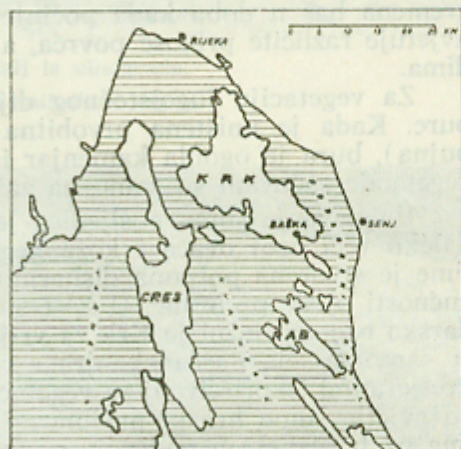
Prilog poznavanju depopulacije otočnih naselja*

BOŽENA CHUDY

Baška¹ je glavno naselje jugoistočnog dijela Krka. Smještena je u dnu prostranog zaliva. Zaliv je donji, potopljeni dio dinarski izdužene Baščanske drage, koja je diferenciranom erozijom usječena u flišnoj sinklinali, dok su sa strane zao- stala otpornija vapnena uzvišenja. Baščanski zaliv otvoren je prema jugoistoku i nastao je u postple- istoceno doba pozitivnim pomi- canjem morske razine. Zaliv koji je dobro zaštićen, služi kao pri- kladno sklonište za vrijeme bure koja je ovdje veoma snažna («senjska bura»). Vrijednost i ulogu povećavao je položaj pored Senjskih vrata, kuda je nekada prolazio veliki broj jedrenjaka.

Sjeveroistočna obala zaliva je strma i kamenita, zapadna je ni- ska, pjeskovita i 1600 m duga »Baščanska plaža«; njome se za- vršava Baščanska draga. Zapadna obala je strma i kamenita i iznad nje se diže brdo Bag (185 m).²

Položaj Baške veoma je povoljan. U zaleđu se prostire Baščanska draga, koja je u golom kamenjaru jugoistočnog Krka prava agrarna.

Sl. 1. Položaj Baške.

Fig. 1. La situation de Baška.

* Članak je izvod iz rada koji je primljen kao diplomatska radnja iz geografije na Prirodoslovno-matematičkom fakultetu u Zagrebu, u lipanjskom roku 1960. g.

¹ U periodu austrijske uprave u 18. stolj. počinje se za obalsko naselje upotrebljavati naziv »Baška Nova« a za selo na jugozapadnoj obali »Baška Stara«. Međutim stanovnici svoje naselje nazivaju samo »Baška« a višu i napuštenu jezgru »Kaštel« ili »Stari-grad«. Za Bašku se ranije upotrebljavao naziv »Primorje«, koji se i danas čuje. Za Staru Bašku narod upotrebljava naziv »Kraje«.

² Prema profesoru Stefaniću i Dorčiću ime »Baška« dolazi od naziva brda »Bag«, koje je na zapadu od današnje Baške drage. Iz tog zaključuju, da su stanovnici obližnju dragu nazivali Bagska, Bažka, te fonetski Baška, od čega dolazi sup- stantivirani naziv »Baška«.

oaza, koja omogućuje znatnu ratarsku djelatnost i život naselja. Flišna udolina otvarala je i put prema unutrašnjosti otoka i olakšava stočarsko korištenje višega krškog kraja. Baška s kopnene strane ima i topografski bolji položaj nego i Krk, središnje mjesto na otoku, koji je zbijen na malenom prostoru između dviju suhih dolina.

S obzirom na svoj položaj i zaklonjenost, Baška ima mediteranske osobine klime; visoke temperature s malom količinom padalina u toplom dijelu godine, dok u hladnije doba godine ima blage temperature sa relativno dosta padalina.³

Baška draga ne samo zbog sastava terena već i zbog povoljnih klimatskih uvjeta predstavlja najžupniji kraj na Krku. Prirodni biljni pokrov slabo je održan, važnije su kulture. Rano povrće, ozimo žito i krumpir koriste više proljetne temperature, a pogoduju im kiše toga godišnjeg doba. Vinova loza, masline i smokve mogu izdržati ljetne suše i visoke temperature. Blage i vlažne jeseni omogućuju gajenje otpornijeg ozimog povrća uglavnom za kućne potrebe. Vegetativni period, dakle, gotovo ne prestaje.

Vjetrovi (bura, jugo i tramuntana) uvjetuju veliku promjenljivost vremena baš u doba kada počinje sjetva raznih proljetnih usjeva. To uvjetuje različite prinose povrća, a zna se štetno odraziti i na vinogradima.

Za vegetaciju jugoistočnog dijela Krka sudbonosno je djelovanje bure. Kada je uništena prvobitna vegetacija (koja i nikad nije bila bujna), bura je ogolila kamenjar ispuhujući male količine tla; tragovi vegetacije sačuvani su samo na zaštićenim mjestima.

Uništavanje šuma posljedica je sječe i pretjerane ispaše. Gajen je daleko veći broj ovaca i koza nego što dozvoljava prirodna osnova i time je stvorena potpuna disharmonija između broja sitne stoke i mogućnosti njene prehrane. U XVI stoljeću, kad je stočarstvo bilo gospodarska osnova, južni je Krk za vrijeme ljeta bio glavno ispasište stoke, ne samo za sela Bašćanske drage već i za sjeverni i srednji dio otoka.⁴ Pretjeranim iskorišćivanjem vegetacioni je pokrov postepeno degradirao od svjetle šume hrasta medunca i crnike do golog kamenjara. Danas ima na bašćanskom području svega 64 ha šume (šumarci) ili umjetnog gaja, i to uglavnom na flišnoj osnovi.

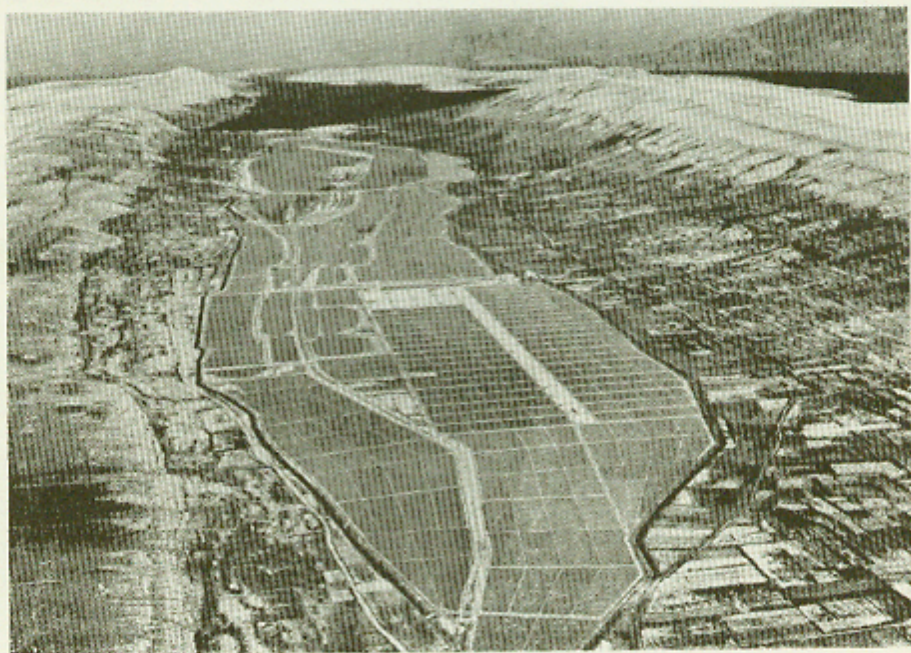
Na kontaktu fliša i vapnenačkog ruba izbijaju izvori, tako da Baška ne oskudijeva pitkom vodom. Kroz Bašćansku dolinu protječe potok Suha Ričina i utječe u Bašćanski zaliv. Nanosima potoka nastala je poznata bašćanska plaža. Sa strane drže pritječu jaruge, koje kao povremene bujice donose velike količine materijala, koji potok postepeno prenosi dalje. Nagle kiše, ogoljelost i sastav terena uvjetuju bujičavost i eroziju i pogoduju im. Pri ušću je količina nanosa tako velika, da se gubi korito i lako dolazi do preplavlivanja i zamočvarivanja terena.

³ Baška nema meteorološku postaju. Podaci za nedaleki Senj ili nešto dalji Rab ne bi odgovarali. Senj je izloženiji zimskim kontinentalnim utjecajima (bura), a Rab je i nešto zaklonjeniji i prisojniji od Baške. Osobine biljnog pokrova i kultura dat će bolju i stvarniju sliku lokalnih klimatskih odnosa.

⁴ Monumenta-historico juridica Slavorum meridionalium, br. 4. Str. 56. Zagreb, 1890. g.

Fot. 1. Detalj iz vinograda.
 Phot 1. Le détail d'une vigne.

Fot. 2. Položaj solana i mjesta Paga.
 Ističu se razlike između obrađenog fliša i ogoljelih vapnenačkih površina.
 Phot 2. La situation des salines et de la localité de Pag.
 On distingue la différence entre le flysch cultivé et les surfaces calcaires nues.

Tri pejzažna elementa odlučna su za nastajanje i život Baške: Baščanska draga — pitom i zaklonjen kraj, koji je pogodan za ratarstvo; prostran i zaštićen zaliv koji je Baščanima omogućio pomorsku aktivnost i zatim lijepa, pjeskovita plaža, koja je bitna za najnoviji turistički razvoj. Od postanka naselja pa do danas mijenjala se važnost i uloga ovih elemenata, odnosno oni su na različite načine kombinirani u životu i radu stanovnika Baške. Četvrti elemenat, rubni vapnenački kamenjar, danas ima negativno značenje, a i u prošlosti je sigurno imao samo dopunsku ulogu.

Postanak i topografski smještaj — Počeci Baške postojali su polovicom XIII. stoljeća. Grad Krk bio je sam za sebe gradska općina s posebnim municipalnim pravima i zasebnim gradskim statutom, dok je ostali otok bio podijeljen u četiri općine (comunis)⁵ kojima su u ime knezova Frankopana upravljali potknezovi (vice comites). Ti su potknezovi stanovali u Kaštelima (castrum, castelo). Kaštel Baška bio je na brdu iznad današnjeg naselja. Tu je bilo sjedište baščanske općine. Ime Baška prvi put se spominje u hrvatskim spomenicima 1376.⁶ godine. Ispod Kaštela razvilo se podgrađe ili Starigrad čiji se stanovnici pretežno bave stočarstvom. Položaj Kaštela bio je izabran tako, da se mogu iz njega kontrolirati Senjska vrata i ulazak brodova u Baščanski zaliv.

Godine 1380. mletačka je vojska na povratku iz Senja zapalila i uništila Kaštel i Starigrad (za rata Venecije i Austro-Ugarske). Položaj Starigrada i Kaštela bio je nepovoljan za život, a sada se pokazalo da ga jači mogu osvojiti; otada se stanovnici počinju spuštati na povoljnije mjesto uz obalu. Ovo silaženje k moru bilo je vrlo sporo i nesistematsko, a to dokazuje izvještaj mletačkog providura na Krku od 30. XI 1927. godine,⁷ gdje se kaže, da je baščanski Kaštel s podgrađem porušen i da još u njemu stanuje malen broj ljudi, jer na brdu nema pitke vode. U istom se izvještaju kaže, da Baška uz more ima 307 dimnjaka s 1580 stanovnika. I v a n M a n t a k o v i ć, baščanski notar, također spominje 1526. god. da u Starigradu ima stanovnika. Stanovnici Starigrada silazili su k moru iz više razloga: zbog epidemije kuge i uništenja Kaštela, a najvažniji je uzrok vladavina Venecije otokom Krkom od 1480. godine, jer je Venecija, kao jaka pomorska sila, stanovništvu garantirala veću sigurnost.

Do XVI stoljeća glavno je zanimanje stanovnika bilo stočarstvo. Plodno baščansko polje bilo je većim dijelom vlasništvo Opatije sv. Lucije (od XII do XV st.).⁸ Zbog bogatog beneficija Opatije siromašno je obalno stanovništvo naziva »blagašica«. Ljudi uzimaju samostansku zemlju u zakup. To se vidi iz sačuvane isprave od godine 1502., u kojoj zastupnik Sv. Lucije daje u zakup Jurju Ilijiću iz Baške neke zemlje na 5 godina. U zakup se daje »zemlja, koja rodi vinom i žitom, ovce,

⁵ V. Klaić: Krčki knezovi Frankopani, Zagreb, 1901. g. Strana 35. i 37.

⁶ D. Šurmin: Hrvatski spomenici, Zagreb, 1898.

⁷ G. Vassili: Notizie storiche sull'isola di Veglia, Trst, 1875. g.

⁸ V. Stefanić: Opatija sv. Lucije u Baški, Croatia Sacra, Zgb. 1936. Str. 35. Strana 35.

koze i mlinovi«. Zakupci se obavezuju, da će plaćati 160 zlatnih dukata na godinu.⁹

U XVI stoljeću izgrađena je jezgra novog naselja uz samo more te se taj dio i danas zove »Podbaška«. Iz te jezgre naselje se širi prema istoku. Sirenje je uvjetovano pomorstvom, novim zanimanjem stanovnika. Tako od XVI stoljeća počinje druga faza u razvoju naselja. U ovom razdoblju dominantnu ulogu u zanimanju stanovnika Baške ima pomorstvo. Mleci nastoje iskoristiti dobra otoka, Baška je povoljno položena, a za prijevoz robe (drvo, sir i vino) zaliv je pogodno smješten nasuprot Senju, koji je kao luka imao najpovoljnije veze s zaleđem. God. 1553. spominje se da postoji veza između Senja i Baške za promet robom.¹⁰ Pomorstvo Baške još je značajnije poslije god. 1711., kada je proglašena slobodna jadranska plovidba. Tada su baščanski jedrenjaci snabdijevali tržišta Pule, Rijeke i Venecije proizvodima otoka (vuna, sir, ulje, vino, rajčice i drvo).

U XVIII i XIX stoljeću, kada je Krk pod Austrijom, brodarstvo Baške¹¹ vrši funkcije male obalne plovidbe — kabotaže. Baška na Krku vodi brojem lađa i tonažom; godine 1887. ima 61 jedrenjak. Tim lađama plovili su Baščani duž obale do Rijeke i prema jugu do Kotora, vozeći iz Dalmacije ulje i vino, a u Dalmaciju drvo za gradnju, žitarice i drugo.¹² Na sjevernom Jadranu bile su glavne luke Senj, Pula, Rijeka i Kopar. Godine 1892. izgrađuje se u Baški novi lukobran. Baščanska luka bila je puna jedrenjaka. Pojava i prevaga parobroda potiskuje baščanske jedrenjake i otada slabi udio Baščana u kabotažnoj plovidbi. Godine 1938. ima Baška samo 30 brodica.

Bilo je pokušaja da se uloga Baške u obalnoj plovidbi održi i u parobrodarskom razdoblju, ali to nije uspjelo zbog nedostatka kapitala i novih uvjeta rada u pomorstvu. Parobrodarstvo zahtijeva veću organizaciju ljudi i grupiranje robe, a Baščani su navikli da rade pojedinačno s malim kapitalom svaki na svojoj lađi. Ni Baška ni Baščani nisu odgovarali izmijenjenim uvjetima te su istisnuti u obalnoj plovidbi. U vrijeme prevage pomorske djelatnosti naselje se okupilo oko luke, a ta zbijenost nije povoljna za ove uvjete života i rada.

Godine 1908. počinje se u Baški razvijati nova privredna grana — turizam. Baška se uskoro pročula kao mjesto koje u lako pristupačnom kvarnerskom prostoru, s dobrim prometnim vezama, ima najljepšu plažu. Počinju se izgrađivati novi turistički objekti, i to prema zapadu, duž plaže. Tako je u razdoblju od 1910. do 1914. godine izgrađeno 20 novih kuća, 4 hotela i 2 kupališne zgrade. Između dva rata izgrađene su u turističkom dijelu Baške 32 nove kuće, a taj turistički razvoj nastavio se i poslije druga svjetskog rata.

Prvobitni smještaj Kaštela i Starigrada bio je uvjetovan pogodnim obrambenim položajem, dok su današnji smještaj naselja odlučili plodno

⁹ V. Štefanić: Opatija sv. Lucije u Baški, Croatia Sacra, Zgb. 1936. Str. 35.

¹⁰ Š. Ljubić: Comissiones et relations Venetae. Zagreb, 1876.

¹¹ U XVIII stolj. pod austrijskim utjecajem naselje uz more zove se Baška Nova (Besca Nuova), a stari Kaštel na brdu — Baška Stara (Besca Vecchia). Međutim, atribut »nova« nije se održao i ostao je samo naziv Baška, a za Bašku Staru Kraje.

¹² Š. Ljubić: Vjesnik Hrvatskog arheološkog društva IV/1984. br. 3. Str. 74.

polje i zaklonjena obala. U prošlosti je naselje imalo veću važnost, nego danas, jer je bilo centar prostrane župe a kasnije općine. Baška je primorski tip naselja: s uskim izduženim ulicama i visokim kamenim kućama. Naselje je izduženo u smjeru istok-zapad, a glavna fasada kuća okrenuta je prema moru. Na orijentaciju prema zapadu utječe lijepa plaža i polje. Glavni dio naselja izgrađen je tokom XIX stoljeća. Prema popisu od god. 1953. bilo je u Baški 467 domaćinstava, a svako gospodarstvo imalo je svoju kuću. Stara baščanska kuća sastoji se od »podova«: prizemno je kuhinja s ognjištem, u prvom katu je spavaonica, a iznad nje je tavan. Danas je to prilično izmijenjeno, jer su podovi podijeljeni u više manjih prostorija. Naselje se dijeli na lokalitete: Podbaška, Narca, Pivnica, Pablaće, Zarok, Kricini i Bunculuku.

»Podbaška« je najstariji dio iz XVI stoljeća. Kuće su građene od kamena i jako su zbijene. Smještene su tik mora, tako da im fasadu zapljuskuju valovi. U tom dijelu su lučka kapetanija i mjesni odbor.

Dalje prema zapadu nastavlja se »Narca«. To je trg Baške s lijepom česmom. Kuće su također stare, debelih zidova i malih prozora. To je obrtnički i trgovački centar.

Zapadnije je »Pivnica« (u tom su dijelu Senjani imali svoje podruge). Kuće su novije, jednokatnice, svaka ima balkon. Ističe se zgrada pošte.

Na polju uz plažu je »Zablaće« i »Zarok« — turistički dio naselja. Od god. 1910. do 1914. izgrađeno je 20, a od 1914. do 1920. 30 novih kuća. U ovom su dijelu hotel »Velebit«, park, kupalište, pansioni, zgrade dječjih odmarališta i sindikalnih organizacija. Istočno od Podbaške je lokalitet »Kricini« (»k rici«, jer je tu bila jaruga). Kuće su odreda novije, a najstarije su od 18. stoljeća. Ima i prizemnica.

Dalje prema istoku je »Bunculuku« s osamljenom kućom.

Komunalni problemi naselja su kanalizacija i vodovod, čiji je izvorni kapacitet vrlo slab, tako da Baška, iako ima dosta izvora, u vrijeme sezone oskudijeva pitkom vodom. Daljnji problem je plaža, gdje se površina pijeska stalno smanjuje, jer ga ljudi upotrebljavaju za gradnju kuća i cesta, a osim toga valovi odnose pijesak prema zapadu.

Baška je uglavnom zbijeno naselje sa starim kućama. Nove se kuće uopće ne grade, a mnoge su zapuštene. Izgled naselja i kuća odražava život u njemu, koji je najzanimljiviji problem Baške.

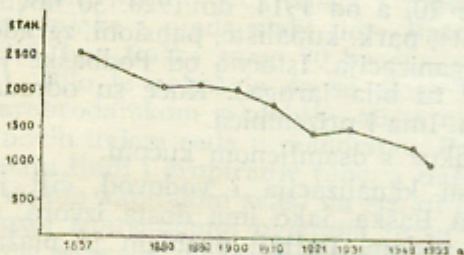
Stanovništvo — Baška je, za razliku od grada Krka, uvijek bila isključivo hrvatsko naselje. Hrvatska kolonizacija (VII i VIII stoljeće) vezala se duž flišne zone Omišalj, Vrbnik, Baška. Plodnu flišnu zonu koristili su za poljoprivredu i zimske ispaše, te su isprva stanovnici Baške drage bili veoma slabo vezani za more. Drugu fazu naseljavanja Baške imamo u vrijeme nesigurnosti na Velebitskom podgorju (kandijski ratovi u 17. st.). Ugroženi Senjani bježe na otok i najviše se naseļuju u Baški,¹³ koja im je najbliža i ima plodno polje. Kada su prilike

¹³ V. Stefanić: Fragmenti glagolske notarske knjige Ivana Mantakovića, 1526. Str. 2. Zagreb, 1933.

izmijenjene i sigurnost povećana, dolazi do remigracije, ali samo djelomične, jer je dio doseljenika pokupovao zemlju u baščanskom polju i stalno se nastanio u Baški. Senjani, poznati po svom pomorskom i trgovačkom duhu, prenijeli su te osobine na starosjedioce, što će se odraziti u kasnijem pomorsko-trgovačkom zanimanju Baščana, koji po ovim karakteristikama predstavljaju specifičan elemenat na otoku Krku.

Pojava parobroda i izmijenjeni uvjeti pomorstva i trgovine pogodili su Bašku i izazvali krizu, koja se ogleda u stalnom i zabrinjavajućem opadanju stanovništva tokom posljednjih 100 godina (1857.—1913.) o čemu ima sigurnih podataka. Po ovom procesu depopulacije Baška je veoma pogodan primjer za ilustraciju depopulacije koja je u većoj ili manjoj mjeri opća pojava. Ljudi neprekidno iseljuju iz Baške. Broj stanovnika smanjio se u stogodišnjem razdoblju za polovinu. Ta je pojava karakteristična za sva manja naselja na otoku.

Grafikon kretanja broja stanovnika (sl. 2) pokazuje da je naselje imalo najviše stanovnika god. 1857. Od te godine linija konstantno pada. Uzroci pada su emigracija i smanjeni prirodni prirast. Koji od ta dva faktora ima veću ulogu na promjenu kvantitete stanovništva i na njihov međusobni odnos, pokazat će detaljnija analiza mortaliteta, nataliteta, prirodnog prirasta i stvarnog broja stanovnika.

Sl. 2. Kretanje broja stanovnika Baške od 1857.—1953. g.

Fig. 2. Le mouvement de la population de Baška entre 1857 et 1953.

Od god. 1857. do 1900. natalitet je dosta velik, čak do 1880. raste, a mortalitet koleba, da u razdoblju 1870.—90. znatno poraste uzrokovan epidemijom dizenterije, od koje su najviše stradavala djeca (sl. 3.). Usprkos tome, prirodni je prirast u tom periodu pozitivan, te bi obzirom na to god. 1900. Baška trebala imati 3049 stanovnika, no po popisu iste godine ima ih svega 2024. Znači, od 1857. do 1900. iz Baške je iselilo 1367 stanovnika ili prosječno 31,7 godišnje. U tom se razdoblju stanovnici Baške pretežno bave pomorstvom i trgovinom. Kroz ta zanimanja upoznali su krajeve gdje su mogućnosti zarade veće, životni standard bolji nego na siromašnom otoku. Školovani u pomorstvu i trgovini Baščani su snalažljivi, vitalni ljudi, i dovoljno je bilo da iseli jedan član, pa da u kratko vrijeme emigrira cijela obitelj. Najvažniji uzrok emigracije svakako je konačna prevlast parobrodarstva oko god. 1890. u kabotažnoj plovidbi i potiskivanje jedrenjaka. Pomorstvo Baške kao plovidba zbog trgovine i prijevoznih usluga propada. Ljudi ostaju bez zaposlenja, napu-

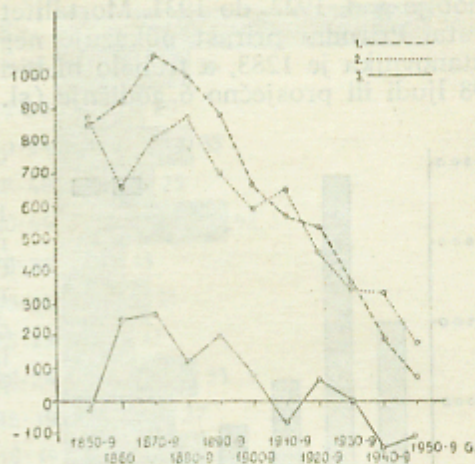
štaju Bašku i odlaze u nove i jače ekonomske centre, a mnogo iseljavaju preko oceana.

Komparacija umrlih i rođenih u razdoblju od god. 1901. do 1910. pokazuje da natalitet naglo pada: mortalitet pada mnogo sporije, te

Sl. 3. Kretanje nataliteta i mortaliteta po dekadama od 1850.—1959. g.
1. rođeni, 2. umrli i 3. prirodni prirast.

Fig. 3. Le mouvement de la natalité et de la mortalité par décade, entre 1850 et 1959.

1. nées, 2. décédés et 3. l'accroissement naturel.

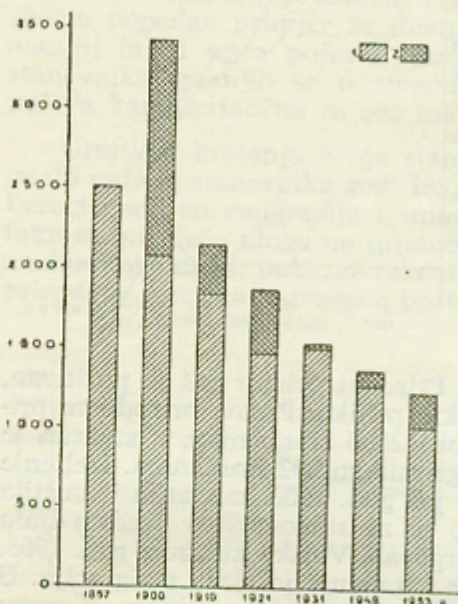
se linije jednoga i drugog približuju. Prirodni prirast još je pozitivan, ali pada. To je odraz teških ekonomskih prilika. Prema prirodnom prirastu u Baški bi god. 1910. trebalo biti 2100 stanovnika, a stvaran je broj 1838. Od god. 1901. do 1910. emigrirala su 292 Bašćanina. Iseljenje pospješuje i pojava filoksere, koja je još god. 1900. zahvatila i uništila gotovo sve vinograde. Vinogradarstvo je za stanovništvo predstavljalo osnovno vrelo prihoda, jer su vinom trgovali. Vinska klauzula god. 1905. potencira loše stanje u trgovini vinom i uvjetuje još jaču emigraciju. U ovom razdoblju Bašćani ostaju bez glavnog trgovačkog dobra, a samu trgovinu i prijevoz robe već su prije izgubili. Gospodarska kriza je potpuna.

Od god. 1911. do 1921. smanjen je natalitet, a povećan mortalitet, jer je mnogo ljudi poginulo u prvom svjetskom ratu. Natalitet je od god. 1914. stalno manji od mortaliteta, te prirodni prirast konstantno pokazuje negativne vrijednosti, a god. 1918. ovaj je odnos najnegativniji. God. 1921. u Baški stvarno žive 1483 st., a obzirom na prirodni prirast trebalo bi ih biti 1873; iseljavanjem je izgubljeno 385. Za vrijeme rata snabdijevanje otoka hranom vrlo je kritično. Ljudi su upućeni na otočnu proizvodnju, koja nije dovoljna da prehrani niti polovicu stanovništva, te glad pospješuje emigraciju s otoka, odnosno iz Baške.

U periodu god. 1922. do 1931. broj rođenih smanjen je za 161 u usporedbi s prošlim razdobljem, iako je normalna pojava, da se natalitet poslije rata povećava. Pad nataliteta posljedica je pomanjkanja vitalnog stanovništva (većinom muškaraca), koje je stradalo u prvom svjetskom ratu ili iselilo nakon rata. Na taj je način stvoren nerazmjer između broja muškog i ženskog, te mladog i starog stanovništva. Zbog toga

ima malo rođenih a mnogo umrlih; emigracija će zbog bioloških razloga opadati. Prema popisu od god. 1931. Baška ima 1516 stanovnika, a prema prirodnom prirastu trebala bi imati 1535. U tom je razdoblju iselilo samo 19 ljudi.

Od god. 1932. do 1948. natalitet se nije promijenio obzirom na razdoblje god. 1922. do 1931. Mortalitet se povećao zbog drugoga svjetskog rata. Prirodni prirast pokazuje negativne vrijednosti. God. 1948. broj stanovnika je 1283, a trebalo bi biti 1381 st. Prema tome emigriralo je 98 ljudi ili prosječno 6 godišnje (sl. 4.).

Prirodni prirast od god. 1948. do 1953. još uvijek pokazuje negativne vrijednosti, jer u stanovništvu Baške prevladavaju starci, pa je mortalitet velik, a natalitet malen. Od god. 1948. do 1953. napustilo je Bašku 220 ljudi, tj. prosječno 54 godišnje. To je do sada period najbržeg iseljavanja. Mladi ljudi odlaze u industrijske centre Rijeku, Zagreb,

Sl. 4. Kretanje broja stanovnika i emigracijom izgubljeni dio prirodnog prirasta.
1. stvarni broj i 2. emigracijom izgubljeni dio.

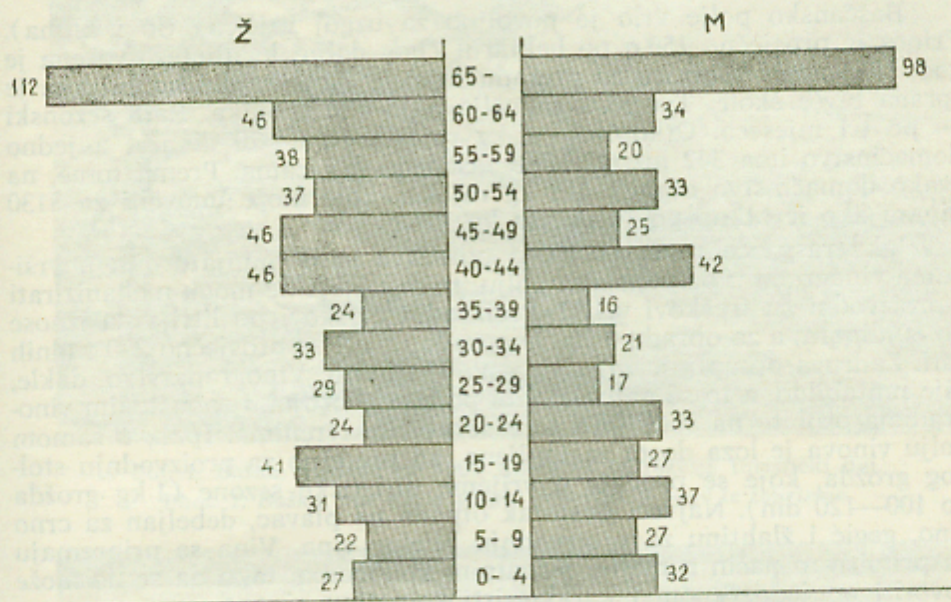
Fig. 4. Le mouvement du nombre de la population et de les pertes dans l'émigration.
1. Le chiffre réel et 2. la population émigrée.

Sisak, jer u Baški ne mogu naći zaposlenje. Godine 1959. u Baški je živjelo tek 780 stanovnika; pretežno su to starci, te je opravdano reći da je Baška »naselje staraca«. Broj školske djece tako se smanjio, da je školska zgrada iskorištena za tvornicu prerade rajčica.

Najrealniju i uzbudljivu sliku stanja stanovništva Baške pokazuje dobná piramida, koja se nepravilno širi od baze prema vrhu (sl. 5.). Vrlo slabo razvijena baza dobne piramide odraz je smanjenog nataliteta. Jako suženje kod godišta 35—39, 40—44, 45—49, 50—54 posljedica je smanjenog nataliteta u vrijeme prvoga svjetskog rata. Proširenje grupe kod 65 i više posljedica je jake emigracije mladog stanovništva sposobnog za rad, dok u naselju ostaju većinom stariji ljudi, koji svojim staračkim rukama slabo obrađuju »djedovinu«. Stara radna snaga ne može obraditi polja, koja sve više opušćuju.

Izložena analiza prirodnog prirasta, stvarnog broja i emigracijom izgubljenog stanovništva pokazuje tendenciju daljnjeg smanjenja sta-

novništva Baške. Proces izumiranja ići će brzo, ukoliko se ne pojave novi pozitivni faktori, jer prevladavaju stara godišta. Demografske prilike ogledaju se na radnom učinku.

Sl. 5. Dobna struktura stanovništva Baške.
Ž-žene, m-muškarci.

Fig. 5. La pyramide des âges de la population de Baška.
Z-femmes, M-hommes

Gospodarstvo — Baška je kroz prošlost mijenjala svoje funkcije: do XVII stoljeća bila je poljoprivredno mjesto, a nakon toga, do konca XIX stoljeća, pomorsko (sudjelovala je u obalnoj plovidbi — kabotaži) i trgovačko, a danas se smatra, da je turizam temelj bašćanske privrede. To mišljenje nije ispravno, jer analiza pokazuje, da je u Baški još uvijek najvažnija poljoprivreda, a turizam je za sada samo dopunska grana privrede.

Poljodjelstvo — Za ratarsku djelatnost ljudi koriste plodno bašćansko polje. Prevladavaju sitni posjedi: 156 domaćinstava (od 344 popisana domaćinstva) ima prosjek ispod 1 ha. Godine 1953. agrarna gustoća bila je 550, a na 1 ha oranice dolazi 801 stanovnik. Od ukupnih površina obradive površine obrađeno je samo 11%, što je u skladu s demografskom osnovom. Glavnina (1367 ha) katastarske općine otpada na pašnjake, tj. pustopašice. Obradeno je 182 ha, i to 68,6% oranice na vrtovi, 21,4% vinogradi, 3,9% voćnjaci i 6,1% livade. Obrada se, dakle, ograničava na najbolja tla, koja se koriste kao oranice i vrtovi. Od žitarica se najviše sije kukuruz, ali je prinost po hektaru tek 5,8 q, jer su prirodni uvjeti za kukuruz nepovoljni. Ječam je po površini druga

ratarska kultura. Sije se isključivo kao ozimi usjev. Prirodi su također vrlo niski, ali redovito veći nego kod pšenice, jer dozrijeva mnogo ranije (žetva je početkom lipnja), te ne stradava od ljetne suše. Općenito udio žita dosta je velik na autarhičnu prirodu poljodjelstva.

Baščansko polje vrlo je povoljno za uzgoj rajčica (tlo i klima). Prinos je prosječno 150 q po hektaru. Zbog dobre kvalitete otvorena je god. 1953. mala tvornica za preradu rajčica. Za tu svrhu adaptirana je zgrada bivše škole. Tvornica zapošljava 15—20 radnika. Radi sezonski — po tri mjeseca. Otkupljuje 1 kg rajčica po 8—20 dinara, a jedno domaćinstvo ima 542 m² površine zasađene rajčicama. Prema tome, na svako domaćinstvo otpada 813 kg rajčica, koje može unovčiti za 8130 dinara ako je otkup po 10 dinara kg.

Jaka rasparceliranost posjeda odražava se u minijturnim površinama vinograda u baščanskom polju, te se radovi ne mogu mehanizirati i proizvodni su troškovi veliki. Proizvodni troškovi po litri vina iznose do 60 dinara, a za obradu 1 ha vinograda utroši se prosječno 220 radnih sati. Zadruga otkupljuje litru vina po 42 dinara. Vinogradarstvo, dakle, nije rentabilno, a to se najbolje vidi po mnogobrojnim zapuštenim vinogradima osobito na slabijim i teže obradivim terenima. Ipak, u samom polju vinova je loza dosta zastupljena, ali pretežno za proizvodnju stolnog grožđa, koje se prodaje u vrijeme turističke sezone (1 kg grožđa po 100—120 din). Najveći postotak otpada na plavac, debeljan za crno vino, gegić i žlahtinu za proizvodnju bijelog vina. Vina se pripremaju na primitivan način u malim privatnim konobama, tako da se ne može govoriti o ujednačenom i karakterističkom tipu vina.

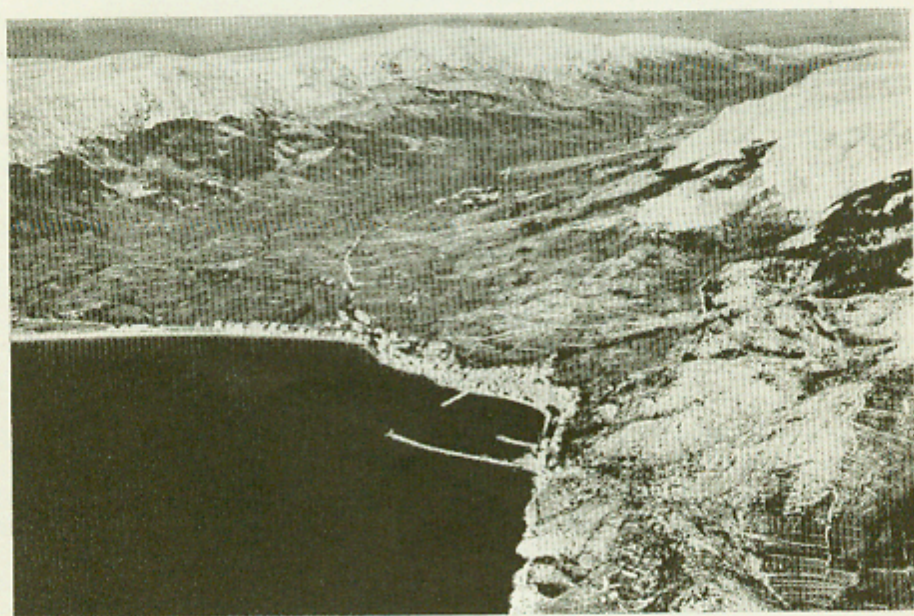
U drugoj polovici XIX stoljeća bilo je u baščanskom području više vinograda nego danas; to dokazuju mnogobrojne gromače i napuštene krčevine po obroncima. Baščani su prodavali svoje vino u Rijeci, Trstu i Puli. Međutim, god. 1900. filoksera uništava vinograde, a poznata vinska klauzula god. 1905. otežala je daljnju prodaju vina, te od tada vinogradi Baške naglo propadaju.

Stočarstvo — Obzirom na kvantitetu ovaca i njihovu ulogu u životu Baščana ispravnije je govoriti o ovčarstvu nego o stočarstvu, jer broj ostale stoke u Baški je neznatan. Prema posljednjem popisu od 15. III 1953. broj stoke u Baški iznosi: na 344 popisana domaćinstva (Baška ima 476 domaćinstava) 4 konja, 48 goveda, 114 magaraca, 96 koza i 2653 ovce. Broj ovaca obrnuto je proporcionalan s veličinom zemljišnog posjeda gospodarstva. Na jednog stanovnika otpada 0,5 ovaca, a jedna ovca koristi prosječno 1,9 ha slabog pašnjaka. Površina pod krmnim kulturama vrlo su male (25 ha), a krma se daje uglavnom krupnoj stoci.

Sama činjenica da su površine pod krmnim kulturama vrlo malene, ukazuje da su ovce uzgajane isključivo na prirodnoj ispaši. Pašnjaci su relativno slabe vrijednosti, u stvari običan kamenjar po kome ovce pasu gotovo cijele godine. Južni Krk je područje ljutog krša, koji uglavnom pripada »komunadama«, zajedničkim pašnjacima koji su do drugoga svjetskog rata vlasništvo općine, koja je davala to područje na zajedničku ispašu seljacima. Da bi što više iskoristili »ničije« zemljište, ljudi

Fot. 1. Baška, gledana sa plaže duž koje se razvija turistički dio.
 Phot. 1. Baška, vue de la plage, importante pour le tourisme.

Fot. 2. Panorama Baške i Baške drage.
 Ističu se razlike između obrađene i pošumljene flišne udoline i golih vapnenačkih uzvišenja. Isto je tako očita razlika između starog zbijenog i zaklonjenog naselja desno i novog turističkog dijela, koji se pruža duž pješčane obale (lijevo).

Phot. 2. Le panorama de Baška et de la Vallée de Baška.
 On distingue la différence entre le vallon de flysch cultivé et boisé et les hauteurs des calcaires nus. On remarque la différence entre l'habitat ancien, serré et abrité, et la partie touristique qui s'étend le long de la plage.

su držali velik broj ovaca i koza, što je dovelo do velike iscrpljenosti pašnjaka, koji se na oskudnoj osnovi mogu teško obnoviti.

Nevjerojatno je kako ovdje mogu pasti ovce i od čega se prehranjuju. Najvažniji florni elementi jesu: ovsik, travulja, vlasulja, pelin i stolisnik. Osobita značajka flore komunade su brojne vrste kserofilnog — bodljikavog bilja. Usprkos otpornosti bilje se za vrijeme jakih ljetnih suša potpuno osuši i šušti kao slama, kad se po njemu gazi.

Zbog zajedničkih ispaša ovčari se udružuju u »kompanije«. Svaki član kompanije ima svoj red, što znači, da cjelokupno namučeno mlijeko svakog dana pripada jednom članu kompanije. U toplo doba godine ovce su na komunadama bez nadzora i žive od vrlo oskudne i slabe ispaše. Bolju i zelenu pašu imaju nakon prvih jesenjih kiša, a naročito u travnju i svibnju prije nastupa ljetne suše. Pored toga gladne ovce pretjeranom ispašom dalje degradiraju kamenjar. U hladno doba godine ovce pasu po »drmunima« (privatni ograđeni prostor u blizini naselja), preko noći su u stajama, koje su izgrađene od kamena i pokrite slamom. Kroz cijelu zimu stoka zapravo kao i ljeti gladuje. Najbolje će se to vidjeti iz ovog primjera: domaćinstvo sa 2—3 komada krupne stoke, oko 20 ovaca i 1 kozom sakupi u najboljem slučaju sijena (s djetelišta ili livada) cca 5—7 q, slame (pšenične, ječmene) 3—5 q, kukuruzovine 5—8 q, razne slame (boba, graha) 1—2 q. S ovom količinom krme, a usto i loše kvalitete, stoka jedva može da ostane na životu. Zato nije rijedak slučaj, da u proljeće ovce putem padaju od izgladnelosti. Ovce se uzgajaju radi vune, mlijeka i mesa. Ovca daje godišnje 30—40 litara mlijeka, a od 5,5 l mlijeka proizvede se kg sira. Ovce su bijelog runa — strigu se jednom godišnje, a jedna ovca daje 1—1,5 kg vune koja nije prvorazredne kvalitete. Od vune ljudi izrađuju pokrivače, čarape, sukno i torbe, a manji dio prodaju.

Ribarstvo — Uz poljoprivredu, turizam i stočarstvo, važna je dopuna oskudnog gospodarstva i ribarstvo. Gotovo duž čitave obale otoka Krka dno je pjeskovito i muljevito, što pogoduje dobrim lovištima papalina i skuša. Baščani love pretežno papaline. Njihovo je ribolovno područje južni obalni dio otoka Krka, koji je relativno siromašniji ribom nego sjeveroistočne i sjeverozapadne obale, zatim Kvarnerić i Kvarner. Love pretežno na svijecu.

Prije rata Baška je vodila na Krku količinom ulovljene ribe. Baščanski ribari ulovili su 1938. godine za 37,010 tona više ribe od Krčana, a 42,750 tona više od Omišljana. Najveći je udio otpadao na srdjele i skuše. Poslije rata odnos se promijenio, te u ribolovu vodi grad Krk, čiji je ulov u razdoblju od 1953. do 1956. godine za 30 tona veći od ulova Baščana, a za 130 tona od Omišljana. Do ove je promjene došlo zbog toga što krčki ribari imaju modernija sredstva za ribolov, dok Baščani i Omišljani još uvijek love ribu starim ribarskim brodićima. U god. 1960. zadruga »Sloga« u Baški likvidirala je pogon ribarstva, jer su ribolovna sredstva zastarjela, a momentalno financijsko stanje ne dozvoljava im da nabave nova. Ribarstvo u Baški nije rentabilno; zbog toga ljudi napuštaju to zanimanje, osobito posljednjih godina.

Turizam — Turizam Baške počeo se razvijati od god. 1908., i to u vremenu kada su ekonomski izvori naglo presahnuli. Dobri prirodni uvjeti (lijepa, pjeskovita plaža, voda i sl.) i laka pristupačnost privukla su Čehi i Austrijance, koji počinju ulagati kapital u podizanje turističkih objekata. Broj turista se stalno povećava (sl. 6.). Prije prvog svjetskog rata od ukupnog su broja turista njih 45 % bili stranci. Sličan odnos stranih i domaćih turista bio je između dva rata. Poslije drugog svjetskog rata ima mnogo više domaćih nego stranih turista. Danas u Baški prevladava tzv. »socijalni turizam« — tu ljetuju dječje kolonije iz Zagreba, Murske Sobote, Celja i Požege i mnoge sindikalne organizacije, tako da domaće stanovništvo nema mnogo neposrednih prihoda od turizma. Turizam je uvjetovao povezivanje Baške parobrodarskim linijama s Rijekom i mjestima na obali Hrv. primorja, dok sa zapadnim i sjevernim dijelom otoka nema pomorskih veza, već ih međusobno povezuje unutrašnja autobusna linija.

Turizam Baške ima dobre perspektive zbog toga što se broj turista povećao, iako je smještajni kapacitet manji od predratnog. I komfor ugostiteljstva, zbog nedovršene obnove objekata i inventara, niži je od predratnog, zatim komunalni objekti i usluge, te kulturne razonode još uvijek ne zadovoljavaju potrebe turizma. Prema planu, bit će na većem dijelu polja uz plažu izgrađene nove turističke zgrade i parkovi. Tada će stanovništvo imati veće koristi od turizma, koji će vjerojatno postati temelj baščanske privrede i donijeti nove snage i demografski obnoviti Bašku.

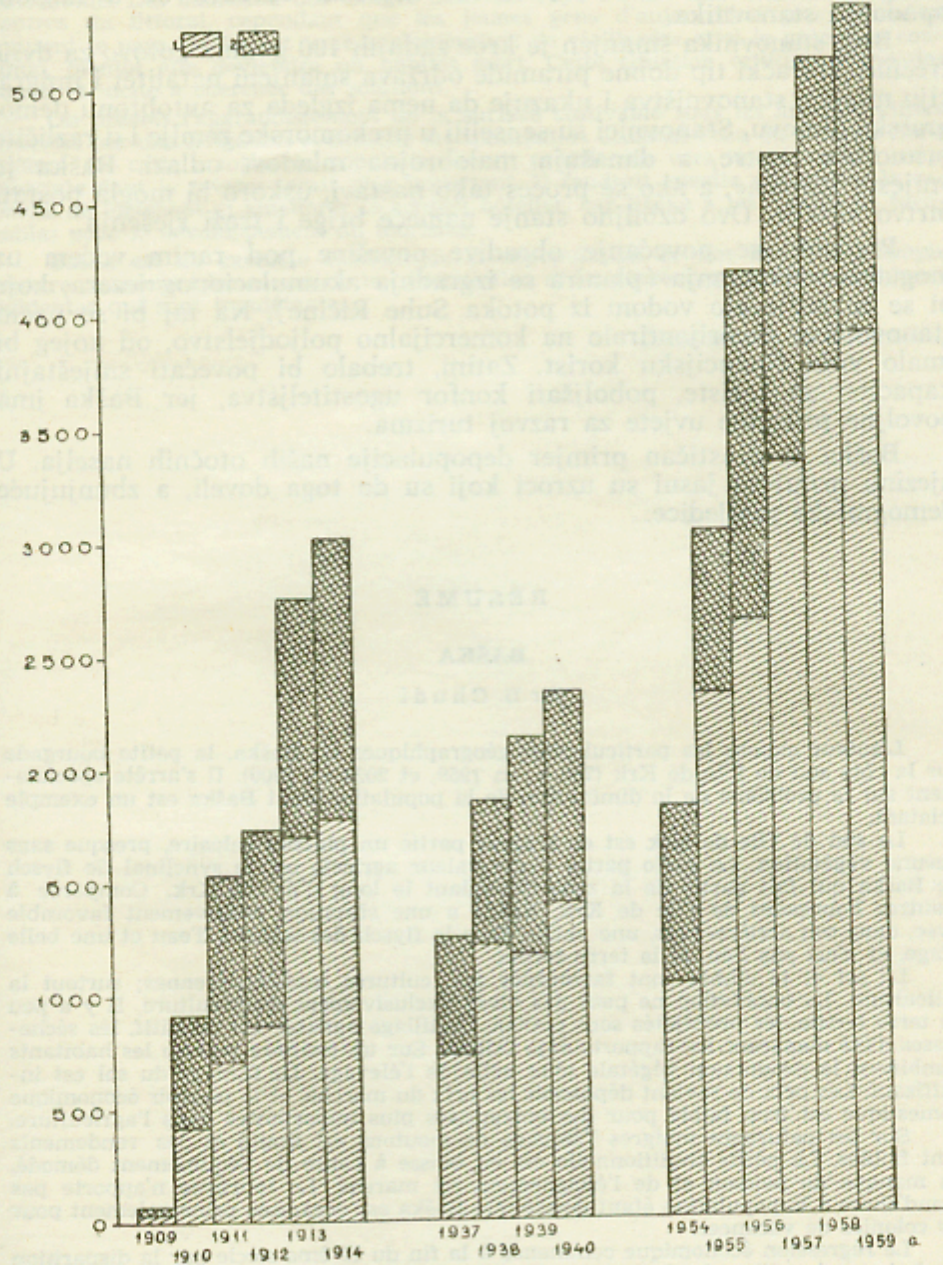
Zaključak — Južni Krk je uglavnom vapnenačka uzvisina, gotovo bez vegetacije. Jedini plodni dio je flišna sinklinala Baščanske drage, koja je dio pojasa i pruža se od Omišlja na Dobrinj do Baške. U poređenju s ostalim naseljima Krka, Baška ima relativno povoljan položaj, jer u zaleđu ima plodno polje, izvore vode i lijepu plažu, a od kopna je odvojena uskim Podgorskim kanalom.

Tlo i klima pogoduju sredozemnim kulturama; loza, smokve i masline, a najjužniji dio je podešen za rano povrće.

Stanovništvo živi od kombiniranog rada: pretežno poljoprivrede, dopuskog stočarstva, ribarstva i turizma. Ljudi ne mogu živjeti isključivo od poljodjelstva. Ima malo plodne zemlje, posjedi su sitni, obrada je primitivna, ljetne suše ograničuju vrste kultura i ugrožavaju prinose koji su maleni. Na razmjerno malom području ljudi kombiniraju biljnu proizvodnju sa stočarskom. Nedovoljno je gnojenje tla. Proizvodni troškovi nadmašuju tržišne cijene, a domaća ekonomska snaga malena je za veće zahvate u poljoprivredi.

Ovčarstvo na iscrpljenim ispašama ograničeno je i prinosi su maleni. Tradicionalni ribolov opada zbog zastarjelosti opreme, nedostatka ribara i udaljenosti tržišta. Od turizma stanovništvo nema većih prihoda, jer je Baška uglavnom ljetovalište dječjih kolonija i sindikalnih organizacija.

Gospodarski regres počinje krajem 19. stoljeća potiskivanjem jedrenjaka i propašću vinograda, osnovama života Baške, kad je bila na

Sl. 6. Kretanje turista u Baški.
1. domaći i 2. inozemni turisti

Fig. 6. Le mouvement des touristes à Baška.
1. touristes du pays et 2. touristes étrangers.

vrhuncu svog razvitka. Gospodarski nazadak održava se u naglom opadanju stanovnika.

Broj stanovnika smanjen je kroz zadnjih 100 godina gotovo za dvije trećine. Starački tip dobne piramide održava smanjeni natalitet i imigraciju mladog stanovništva i ukazuje da nema izgleda za autohtonu demografsku obnovu. Stanovnici su se iselili u prekomorske zemlje i u različite primorske centre, a današnja malobrojna mladost odlazi. Baška je »mjesto staraca«, a ako se proces tako nastavi, uskoro bi mogla postati mrtvo naselje. Ovo ozbiljno stanje nameće brige i traži rješenja.

Predviđa se povećanje obradive površine pod ranim voćem uz mogućnost natapanja (planira se izgradnja akumulacionog jezera, koje bi se snabdijevalo vodom iz potoka Suhe Ričine). Na taj bi se način stanovništvo reorijentiralo na komercijalno poljodjelstvo, od kojeg bi imalo veću financijsku korist. Zatim, trebalo bi povećati smještajni kapacitet za turiste, poboljšati konfor ugostiteljstva, jer Baška ima povoljne prirodne uvjete za razvoj turizma.

Baška je drastičan primjer depopulacije naših otočnih naselja. U njezinu primjeru jasni su uzroci koji su do toga doveli, a zbudujuće demografske posljedice.

RÉSUMÉ

BAŠKA

par B. Chudi

L'auteur expose les particularités géographiques de Baška, la petite bourgade sur la côte sud de l'île de Krk (780 h. en 1959, et 2024 en 1900). Il s'arrête spécialement sur le problème de la diminution de la population dont Baška est un exemple éclatant.

Le sud de l'île de Krk est en majeure partie un plateau calcaire, presque sans aucune végétation. La seule partie d'une valeur agricole est le synclinal de flysch de Baška qui fait partie de la zone s'étendant le long d'île de Krk. Comparée à d'autres bourgades de l'île de Krk, Baška a une situation relativement favorable avec, dans son arrière-pays, une vallée dans le flysch des sources d'eau et une belle plage, et n'est pas loin de la terre ferme.

Le sol et le climat sont favorables aux cultures méditerranéennes; surtout la viticulture. La population ne peut pas vivre exclusivement d'agriculture. Il y a peu de terre fertile, les propriétés sont petites, l'outillage agricole est primitif, les sécheresses d'été menacent les rapports déjà faibles. Sur un territoire pauvre les habitants combinent la production végétale avec celle de l'élevage. Le fumage du sol est insuffisant. Les prix de revient dépassent les prix du marché, et le pouvoir économique domestique est trop faible pour des entreprises plus importantes dans l'agriculture.

Sur les paturages maigres l'élevage de moutons est limité et les rendements sont faibles. La pêche traditionnelle est en baisse à cause de l'équipement démodé, du manque de poisson et de l'éloignement du marché. Le tourisme n'apporte pas grand'chose à la population étant donné que Baška est organisée principalement pour les colonies de vacances.

La régression économique commence à la fin du 19ème siècle par la disparition des bateaux à voile et la destruction des vignes, deux éléments principaux de la vie de Baška lorsqu'elle était en prospérité. La décadence économique entraîne une brusque diminution de la population.

Au cours des derniers cent ans la population a diminué presque de deux tiers. La pyramide d'âge reflète la diminution de la natalité et l'émigration de la population.

jeune, ce qui indique qu'il n'y a pas d'espoir d'une régénération démographique autochtone. Les habitants ont émigré dans les pays d'outre-mer et dans différents centres du littoral, cependant que les jeunes gens d'aujourd'hui peu nombreux quittent le pays. Baška est «une agglomération de vieillards» et si le processus continue, bientôt elle deviendra un habitat mort. Cette situation critique donne des soucis et incite à chercher des solutions.

On prévoit l'agrandissement de la surface cultivable sous les arbres fruitiers précoces par une irrigation éventuelle (accumulant et utilisant l'eau du ruisseau Suha Ričina). De cette manière la population serait préorientée vers une économie commerciale dont le revenu serait plus important. Il faudrait ensuite augmenter la capacité de logement et améliorer le confort hôtelier, car Baška a les conditions favorables pour le développement du tourisme.

Baška est un exemple éclatant de la dépopulation de nos îles. Cet exemple montre clairement les causes de la dépopulation et les conséquences démographiques évidentes qui sont inquiétantes.

(Traduit par A. Polanšćak)